

17. Держархів Харківської обл., ф. Р-3858, оп. 2, спр. 188. 18. История города Харькова XX столетия / [А.Н. Ярмыш, С.И. Посохов, А.И. Эпштейн и др.]. – Х., 2004. – 685 с. 19. Октябрьский район. Историческая справка: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://biblioteka-franka.edu.kh.ua/istoriya_oktyabrjskogo_rajona/istoricheskaya_spravka. 20. О районе: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.city.kharkov.ua/ru/gorodskaya-vlast/ispolnitelnyie-organyi/rajonnyie-administraczii/chervonozaovodskij-rajon/o-raione.html>. 21. О районе: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.city.kharkov.ua/uk/gorodskaya-vlast/ispolnitelnyie-organyi/rajonnyie-administraczii/kievskij-rajon/o-raione.html>. 22. О районе: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.city.kharkov.ua/ru/gorodskaya-vlast/ispolnitelnyie-organyi/rajonnyie-administraczii/leninskij-rajon/o-raione.html>. 23. О районе: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.city.kharkov.ua/uk/gorodskaya-vlast/ispolnitelnyie-organyi/rajonnyie-administraczii/moskovskij-rajon/o-raione.html>. 24. Харків: Збірник архівних документів і матеріалів / [упоряд. О.С. Гнезділо та ін.; ред. А.І. Епштейн]. – Харків, 2004. – 314 с. 25. Харьковский календарь на 1870 год. – Репринтное издание. – Х., 2010. – 408 с. 26. Харьковский календарь на 1873 год. – Х., 1872. – 560 с. 27. Харьковский календарь на 1897 год. – Х., 1897. 28. Харьковщина в период гражданской войны и иностранной интервенции 1918–1920 гг. Сборник документов и материалов. – Х., 1973. – 321 с. 29. Статистика Украины. – № 16. – Серия I. Демография. – Т. 1. Вып. 5. – Х., 1922.

*Телуха С.С.
м. Харків, Україн*

РОЛЬ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ЖИТТІ ХАРКІВСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

На початку ХХ ст. Православна церква продовжувала відігравати помітну роль у суспільно-політичному житті українського народу. В часи буремних років революцій та Першої світової війни, духовенство Харківської єпархії намагалися організувати не лише духовно-моральну атмосферу у суспільстві, адже служителі церкви піклувалися про матеріальне забезпечення населення, займалися влаштуванням шпиталів, розселенням біженців, переведення учнів з зони бойових дій до навчальних закладів Харківської єпархії, збором благодійницької коштів на користь армії тощо.

Окремо слід відобразити принципову позицію митрополита Антонія (Храповицького) (перебував на чолі Харківської єпархії протягом 1914–1918 рр.) щодо Першої світової війни. Парадоксально, але Анто-

ній, який, насамперед, був духовною особою, несподівано виправдовував факт зовнішньополітичної агресії, цілеспрямовано шукаючи у війні релігійний підтекст і вважаючи, що «при існуючих на той час обставинах» виникла гостра необхідність захисту православ'я саме військовим шляхом. В одному зі своїх виступів він виклав доволі оригінальну та навіть наївну думку про те, що «якби російський народ міг вбити німецького чи австрійського імператора, то б не проливалась невинна кров мільйонів людей, не тіснились би наші брати по вірі і по нації – галичани, але поки це неможливо, єдиним виходом була саме війна» [7, с. 5]. Крім того, намагаючись виправдати участь Росії у війні, Антоній всіляко підкреслював її роль у захисті південних і західних слов'ян, зокрема, сербів. Це переконливо свідчить про абсолютну підтримку митрополитом офіційної версії приєднання імперії до воєнних дій та навмисне ігнорування ним справжніх, колоніальних претензій царського уряду.

Ініціативи харківського архієрея та духовенства були спрямовані на благодійництво. Так, 19 січня 1916 р. Антоній прочитав лекцію на тему «Патриарх Никон», збір коштів з якої пішли на облаштування біженців, що прибули до Харкова [7, с. 5]. На початку війни допомога йшла на користь населення Галичини та Волині, які опинилися в окупації. 19 листопада 1914 р. за його ініціативою у Харкові був організований збір пожертвувань на їх користь [8, с. 6; 13; 17].

Завдяки губернській пресі, збереглися відомості про панахиди та молебні, які відправлялися в православних храмах Харкова. 25 серпня 1914 р. в Покровському монастирі Антоній відслужив панахиду та заупокійну літургію по загиблим російським воїнам [12, с. 3]. 7 грудня 1914 р. в Покровському монастирі Антоній, разом з монастирським духовенством, відслужив панахиду по покараним австрійцями за вірність православ'ю та Росії православним священикам в Галичині, М. Сандовичу та В. Богатирці [12, с. 3].

Православне духовенство опікувалося львівськими гімназистами, які опинилися в скрутному становищі після захоплення австрійськими військовими Галичини. Джерела вказують про сприяння їх зарахуванню до Харківської духовної семінарії, виділенню для них окремих пілг та матеріальної допомоги, а також клопотання архієрея про заснування гуртожитків для семінаристів – біженців [10; 11].

Харківський архієрей не цурався і особистих жертвувань, так 5 жовтня 1914 р. митрополит Антоній асигнував 600 крб. на користь Казанської та Київської духовної академії з метою оплати за навчання учнів із числа галичан і волинців [13, с. 3].

На особливому рахунку Харківської єпархії була опіка над дітьми, які залишилися в результаті бойових дій без батьків, дітьми-

інвалідами чи хворими. Митрополит Антоній всіляко допомагав світським організаціям, які займалися благодійницькою діяльністю. В період Першої світової війни в Російській імперії та в Харківській губернії зокрема, спостерігався великий процент смертності серед дітей. За наказом митрополита Антонія 18 січня 1915 р. розпочався тарілковий збір пожертвувань членами харківського відділу «Союзу для боротьби з дитячою смертністю в Росії» церковними старостами та парафіянами [3, арк. 2]. Завдяки діяльності харківського духовенства та організованого ними збору пожертвувань в храмах єпархії було зібрано 74 крб. 65 коп., які були передані на користь організації «Братської дружини», яка піклувалася про сиріт та дітей – жебраків [4, арк. 1,7]. На початку серпня 1917 р. відбувся черговий збір пожертвувань на користь Товариства Червоного Хреста для лікування дітей хворих на проказу [5, арк. 6; 1].

Митрополит Антоній закликав харків'ян брати більш активну участь у благодійних заходах, приділяти особливу увагу біженцям, особливо дітям, батьки яких загинули на війні, були ув'язнені або страчені [14, с. 3]. Коли 16 грудня 1914 року до Харкова прибуло 83 сироти, вони за вказівкою Антонія (Храповицького) були розміщені в будинку міського Єпархіального жіночого училища [6, с. 5]. 6 лютого 1916 р. в Помірки прибула чергова партія дітей, які залишилися без батьків із притулку Товариства взаємодопомоги трудящих жінок з селища Високого [6, с. 6]. 112 дітей було розселено в притулку Харківського учбового округу [17, с. 6]. Митрополит в черговий раз звертаючись до населення міста закликав брати нещасних сиріт на виховання і намагатися замінити їм батьків [6, с. 5]. На його заклик негайно відгукнулися близько 30 чоловік, які виявили бажання прийняти на виховання дітей, насамперед малюків віком від двох до п'яти років [14, с. 5; 9].

Харківське духовенство піклувалося про дітей з психологічними вадами, дітей – калік, та хворих на епілепсію. З дозволу та благословення митрополита Антонія на Хрестопоклінній неділі (8–15 березня 1914 р.) було проведено збір в церквах єпархії під час всіх богослужінь на користь Братства в честь Цариці небесної для опікування над «дітьми – ідіотами» та епілептиками [6, арк. 6].

Таким чином, в складні воєнні часи духовенство Харківської єпархії на чолі з її керманичем Антонієм (Храповицьким) виступали ініціаторами низки благодійницьких заходів. Ця діяльність мала значні практичні результати, була поширеною серед харків'ян та жителів всієї єпархії, та охоплювала різні напрямки, включаючи допомогу військовим, дітям та людям, які найбільше її потребували.

Список літератури: 1. Борьба с детской смертностью // Южный край. – 1914. – 14 января 1915 г. – С. 6. 2. В пользу бедного населения Галичины // Южный край. – 1914. – 19 ноября. – С. 6. 3. Державний Архів Харківської області (ДАХО). Ф. 40. – Оп. 100. – Спр. 566. – Арк. 1, 2, 13. 4. ДАХО. Ф. 40. – Оп. 100. – Спр. 2090. – Арк. 1, 7. 5. ДАХО. Ф. 40. – Оп. 104. – Спр. 982. – Арк. 6, 7, 8, 11, 18, 25. 6. ДАХО. Ф. 40. – Оп. 104. – Спр. 456. – Арк. 4, 6, 9, 15, 18. 7. Лекция Преосвященного Антония // Южный край. – 1914. – 24 октября. – С. 5. 8. Лекция архиепископа Антония // Южный край. – 1916. – 19 января. – С. 5. 9. Местная хроника // Южный край. – 1914. – 18 декабря. – С. 5. 10. Общежитие для учащихся беженцев // Южный край. – 1916. – 23 февраля. – С. 5. 11. Пособия учащимся // Харьковские губернские ведомости. – 1914. – 5 октября. – С. 5. 12. Панахиды по павшим в бою воинам // Харьковские губернские ведомости. – 1914. – 26 августа. – С. 5. 13. Пожертвования Архиепископа Антония // Харьковские губернские ведомости. – 1914. – 28 июля. – С. 5. 14. Помощь Галичанам // Южный край. – 1914. – 25 ноября. – С. 6. 15. Прибытие сирот из Галичины // Южный край. – 1914. – 16 декабря. – С. 5. 16. Приют для детей жертв войны // Южный край. – 1916. – 17 февраля. – С. 6. 17. Сбор разоренному краю // Южный край. – 1914. – 22 ноября. – С. 3.

*Харламов М.І.
м. Харків, Україна*

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З ПОЖЕЖАМИ НА ХАРКІВЩИНІ В ПЕРІОД НЕПУ

Наша держава на теперішній час переживає вельми складні часи. Системна криза захопила більшість сфер життєдіяльності нашого суспільства. В тому числі проблемними є питання боротьби з пожежами в країні взагалі, та у Харківській області зокрема. Регулярно вогонь знищує велику кількість майна, гинуть люди. На нашу думку, було б доречним звернення до історичного досвіду боротьби з пожежами у нашому краї, зокрема до вирішення проблем з ліквідації стихійних лих у період нової економічної політики (1921–1927 рік). Слід зауважити, що дана проблематика є новою в історіографії, наше дослідження спирається переважним чином на архівні джерела.

Ще 20 серпня 1920 року Раднарком УСРР вніс постанову про поліпшення боротьби з пожежами на території України. В місцях розташування військових складів, лісових масивів та державних підприємств оголошувалася трудова пожежна повинність на населення, що прожива-